

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 343.148 (477) +347.77/78 (444)

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-4\(16\)-11-24](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-4(16)-11-24)

Тимоцик Лілія Павлівна,

кандидат економічних наук, учений секретар Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, судовий експерт, оцінювач, бульвар Л. Українки, 26, офіс 501, м. Київ, 01133; topof@ukr.net; +38 044 5921401, <https://orcid.org/0000-0002-7695-2169>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Анотація. У статті розкрито загальнотеоретичні аспекти проведення економічних судово-експертних досліджень у сфері інтелектуальної власності. Розкрито предмет, об'єкти та завдання судової експертизи економічних досліджень у сфері інтелектуальної власності. Проаналізовано напрямки і види економічних досліджень у сфері інтелектуальної власності, виявлено їх особливості та проблеми. Особлива увага приділяється економічним дослідженням, пов'язаним з порушенням прав на ОІВ.

Досліджена економічна сутність оцінки вартості інтелектуальної власності та мета її оцінки. Обґрунтовано необхідність визначення ринкової вартості об'єктів інтелектуальної власності (далі – ОІВ), визначено цілі оцінювання ринкової вартості прав на ОІВ. Проведено теоретичне дослідження поняття ринкової вартості ОІВ. Визначено види вартості ОІВ згідно з міжнародними стандартами.

Систематизовано основні напрямки і завдання судово-експертної діяльності у сфері інтелектуальної власності. Автором виділено чотири основні групи ОІВ: об'єкти авторського права, об'єкти суміжного права, об'єкти промислової власності (право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг), та нетрадиційні ОІВ. Розглянуто і охарактеризовано види ОІВ з позицій діючого законодавства.

Виконана систематизація законодавчих актів України, пов'язаних із захистом прав на ОІВ та економічними дослідженнями у судово-експертній діяльності. Показано, що використання прав на ОІВ регулюється низкою нормативно-правових та методичних документів, серед яких основними є Кодекси, Закони України, міжнародні та національні стандарти оцінки, а також постанови Кабінету Міністрів України, накази Фонду державного майна України, накази Міністерства фінансів України.

Названо основні методологічні підходи і методи оцінки майнових прав на ОІВ. Для проведення оцінки майнових прав інтелектуальної власності застосовуються дохідний, порівняльний та витратний методичні підходи та метод залишку. Ззна-

чено порядок і умови обґрунтування судовим експертом доцільності застосування в рамках кожного з методичних підходів того чи іншого методу оцінки.

Ключові слова: майнові права, об'єкти інтелектуальної власності, ринкова вартість, судова експертиза, економічні дослідження, методичні підходи з оцінки вартості.

Тymoshchyk Lilia Pavlivna,

Candidate of Economic Sciences, Scientific Secretary of the Research Center for Forensic Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, forensic expert, appraiser, 26 L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; mopof@ukr.net; +38 044 5921401, <https://orcid.org/0000-0002-7695-2169>

THEORETICAL BASIS OF DETERMINING THE MARKET VALUE OF INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS IN FORENSIC EXAMINATION

Abstract. The article reveals the general theoretical aspects of conducting economic forensic research in the area of intellectual property. The subject, objects and tasks of forensic examination of economic research in the field of intellectual property are revealed. The directions and types of economic researches in the area of intellectual property, their peculiarities and problems are analyzed. Particular attention is paid to economic research related to infringements of intellectual property rights.

The economic essence of intellectual property valuation and the purpose of this valuation are studied. The necessity of determining the market value of intellectual property objects is substantiated. The goals of estimating the market value of intellectual property rights are determined. A theoretical study of the concept of market value of intellectual property is conducted. The types of value of intellectual property objects are determined in accordance with international standards.

The main directions and tasks of forensic activity in the field of intellectual property are systematized. The author singles out four main groups of intellectual property objects: objects of copyright, objects of related law, objects of industrial property (the right to means of individualization of participants in civil turnover, goods and services), and non-traditional objects. The types of intellectual property objects from the standpoint of current legislation are considered and characterized.

The systematization of legislative acts of Ukraine related to the protection of intellectual property rights and conducting of economic research has been completed. It is shown that use of intellectual property rights is regulated by a number of legal and methodological documents. The main of them are Codes, Laws of Ukraine, international and national valuation standards, as well as resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, orders of the State Property Fund of Ukraine, and orders of the Ministry of Finance of Ukraine.

The main methodological approaches and methods of assessing property rights are named. Revenue, comparative and cost methodological approaches and the residual method are used to assess the intellectual property rights. The order and conditions of substantiation by the forensic expert of expediency of application within the limits of each of methodical approaches of this or that method of estimation are specified.

Key words: property rights, intellectual property, market value, forensic examination, economic research, methodological approaches to valuation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні економічний розвиток неможливий без створення та продажу нематеріальних активів, оскільки найвищу цінність мають знання. Свідченням цьому є те, що світові темпи приросту обсягів продажу прав на використання ОІВ складають 12% на рік, а темпи приросту промислового виробництва не перевищують 2,5-3% в рік [1-20; 7]. Тому ОІВ стають ключовими факторами отримання конкурентних переваг їх власників на ринку. Так, збільшення цінності підвищує ринкову вартість ОІВ. Ринкова вартість назв окремих брендів (торгових марок) як нематеріального активу часто перевищує ринкову вартість матеріальних активів їх правовласників. Наприклад, ринкова вартість компанії DODGE складає 146 млн. дол. США, у тому числі 74 млн. дол. США – вартість торговельної марки. Компанія «Phillip Morris» придбала компанію «Kraft» за 13 млрд. дол. США, що на 600% перевищувало вартість її матеріальних активів. Покупець переслідував ціль використовувати торговельну марку «Kraft» та отримувати доходи від лояльних клієнтів [7].

Зростання ринкової вартості ОІВ призводить до збитків правовласників від незаконного використання їх виключних прав на ОІВ. Наприклад, ІТ-компанії, що розробляють програмне забезпечення, втрачають близько 13-15 млрд. дол. США щорічно унаслідок нелегального використання їх розробок [7]. За даними торгово-промислової палати Німеччини, щорічні збитки правовласників відомих торговельних марок складають близько 100

млрд. дол. США через неправомірне використання зазначених ОІВ [7].

Суб'єкти господарювання, що є власниками виключних прав на ОІВ, отримують економічну вигоду від їх використання шляхом комерціалізації ОІВ, під якою розуміють зростання ринкової вартості нематеріальних активів та підприємства в цілому. Окрім цього, це стимулює розвиток конкуренції та відкриває нові перспективи для бізнесу. Важливою складовою процесу комерціалізації є оцінка інтелектуальної власності. Визначення ринкової вартості ОІВ не тільки дає можливість регулювати механізми отримання прибутку, а й надійно захищає права власності від неправомірного їх використання іншими особами (фізичними або юридичними). Тому питання оцінки ринкової вартості ОІВ у судовій експертизі є актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичним питанням визначення ринкової вартості ОІВ присвячено низку наукових праць зарубіжних та вітчизняних авторів. Дослідження оцінки ОІВ, методичних і практичних аспектів визначення ринкової вартості здійснювали науковці: Р. Рейлі, Г. Сміт, Р. Швайс, О. Бутнік-Сіверський, В. Базилевич, П. Цибульов, О. Шипова, А. Штефан та інші. Теоретичні та методичні підходи до визначення ринкової вартості ОІВ у судовій експертизі здійснювали науковці Р. Рейлі, Р. Швайс, О. Бутнік-Сіверський, Т. Гусаковська, С. Макси-

мов, І. Поліщук, О. Шляхов та інші. Однак, в умовах стрімкого зростання ролі ОІВ у формуванні активів підприємств та зростання кількості випадків порушень прав на ОІВ, необхідно створення міцного теоретико-методичного базису та систематизація теоретичних положень щодо оцінювання вартості ОІВ саме для цілей судово-експертної діяльності.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення та систематизація теоретичних положень до визначення ринкової вартості ОІВ у судово-експертній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оцінка ринкової вартості ОІВ в Україні базується на системі інститутів та правових норм із регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. З точки зору економіки основною метою ОІВ є забезпечення економічних вигод їх правовласнику, а отже, міжнародне та вітчизняне законодавство вводить в цивільний оборот ОІВ та оцінку виключних прав на них. Визначення ринкової вартості ОІВ, таким чином, ґрунтується на системі міжнародних та українських норм та стандартів оцінки майнових прав інтелектуальної власності, методичних рекомендацій, а також економічній доцільності.

Важливо провести теоретичне дослідження поняття ринкової вартості ОІВ. Ринкова вартість об'єкта власності (майна, майнових прав) з позиції оцінки відображає грошову міру того, скільки покупці (інвестори) платять за аналогічну власність на ринку при відповідних умовах угоди. Оцінюю-

чи конкретне майно для цілей здійснення угоди, експерт може визначити тільки вартість цього майна. Оцінка ринкової вартості є інструментом і, одночасно, діяльністю експерта, що мають чітко визначену мету і завдання, та сферу використання результатів. При проведенні оцінки вказується конкретний вид вартості оцінюваного об'єкта, ймовірна сума грошей, яка може бути отримана за об'єкт оцінки на дату оцінки, виходячи з передбачених умов угоди, для цілей якої здійснюється оцінка. База оцінки – це відповідний вид вартості, яка відповідає умовам майбутньої угоди і за суттю якої реалізуються методичні підходи, методи і оціночні процедури [10].

Ринкова база оцінки відповідає типовим умовам здійснення угоди з точки зору ринку конкретних об'єктів власності. При наявності інших, специфічних умов майбутньої угоди визначаються неринкові бази оцінки. Вибір бази оцінки залежить від мети оцінки, особливості об'єкта оцінки, а законодавчих і нормативних обмежень і вимог.

Теоретичні та методологічні підходи до оцінки інтелектуальної власності (майнових прав) є найбільш складними серед інших об'єктів оцінки вартості. Це пов'язано з тим, що ОІВ не мають фізичної форми, але мають матеріальну вартість. Прийняті на баланс ОІВ є нематеріальними активами, що оцінюються по сумі витрат, пов'язаних з їх створенням, придбанням та доведенням до стану, за яким вони придатні до використання за призначенням.

Основним видом вартості, який розглядається при оцінці ОІВ, є ринкова вартість. У міжнародних стандартах оцінки визначено «ринкову вартість

як розраховану суму на дату оцінки, за яку інтелектуальна власність обмінюється між покупцем і продавцем за комерційною угодою, під час якої кожна із сторін діяла компетентно, виважено і без примусу». Ринкова вартість визначається як найбільш вірогідна ціна на ринку на дату оцінки. Це максимальна ціна, яку може отримати продавець, та мінімальна, яку може запропонувати покупець. Вважається, що покупець не заплатить за конкретну інтелектуальну власність ціну більшу, ніж коштує інша, подібна до неї з тими ж самими споживчими якостями. Оцінювач аналізує реальні ринкові угоди і порівнює оцінюваний об'єкт з іншими, які мають аналогічні споживчі якості [11].

Крім ринкової, визначаються й інші види вартості, основними з яких, згідно з міжнародними стандартами, є: споживча; інвестиційна; вартість відтворення об'єкта; вартість заміщення; страхова вартість; вартість для цілей оподаткування майна юридичних та фізичних осіб; ліквідаційна вартість.

Оскільки ОІВ є неоднорідними за своїм складом, характером створення та використання, для їх оцінки неможливо використати традиційні підходи, застосовувані при оцінці матеріальних активів. Основними факторами, які визначають вартість ОІВ, є:

- правові (строк дії охоронного документа, його надійність, обсяг прав, що передаються);

- витратні (витрати на створення ОІВ, на реєстрацію прав та підтримку чинності охоронних документів, на маркетинг та рекламу, на страхування ризиків, пов'язаних з ОІВ, на вирішення правових конфліктів, податок на

операції, пов'язані з використанням ОІВ, та інфляційний фактор);

- прибуткові (очікувані ліцензійні платежі та очікуваний економічний ефект від використання ОІВ).

Згідно з міжнародними стандартами оцінки, визначення ринкової вартості прав на ОІВ проводиться з метою: обчислення оподаткованої бази майна підприємств; прийняття активів до бухгалтерського обліку, приватизації; страхування; передачі у заставу при кредитуванні; банкрутства та ліквідації підприємства; оцінки вартості виключних прав, переданих на основі ліцензійного договору чи договору про їхню переуступку; оцінки вартості ОІВ, що вносяться до статутного капіталу підприємства; а також розрахунку розміру відшкодування матеріальної шкоди для виплати згідно з чинним законодавством правовласнику при порушенні його виключних (майнових) прав на ОІВ.

Національне законодавство в сфері набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності представлено низкою правових актів, серед яких фундаментальними та найбільш важливими є: Конституція України, Господарський, Цивільний, Кримінальний, Адміністративний, Митний Кодекси України, спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності, підзаконні акти, а також міжнародні договори, угоди та конвенції, до яких приєдналась Україна, та які містять питання, пов'язані з інтелектуальною власністю. До спеціальних нормативно-правових актів з питань інтелектуальної власності належать Закони України: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охо-

рону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на промислові зразки». Питання, пов'язані з правом інтелектуальної власності, містять і інші закони України.

Проведення економічних досліджень ОІВ регулюється низкою нормативно-правових та методичних документів, серед яких основними є: Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» (далі – Закон України «Про оцінку»), Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» (далі – Національний стандарт № 1), Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» (далі – Національний стандарт № 4), Національний стандарт № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів», а також постанови Кабінету Міністрів України, накази Фонду державного майна України, накази Міністерства фінансів України, що мають відповідні сфери регульованих питань.

Відповідно до Закону України «Про оцінку» [5], оцінка майна, майнових прав – це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, що міститься у положеннях (національних стандартах) оцінки майна, затверджених Кабінетом Міністрів України, методиках та інших нормативно-правових актах, що розробляються з урахуванням вимог положень (національних стандартів) і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України.

Випадки проведення оцінки майнових прав ОІВ встановлюються За-

коном України «Про оцінку» та національними стандартами з оцінки майна. Національний стандарт № 4 регулює визначення ринкової вартості ОІВ, а саме: літературних та художніх творів; комп'ютерних програм; компіляції даних (баз даних); фонограм, відеограм, передач (програм) організацій мовлення; винаходів, корисних моделей, промислових зразків; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторських пропозицій; сортів рослин, порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; комерційних таємниць; інших ОІВ [3]. Даний стандарт також використовується при визначенні розміру збитків у результаті порушення прав на ОІВ.

Національний стандарт № 1 та Національний стандарт № 4 містять вимоги та рекомендації щодо обґрунтування бази оцінки, методичних підходів до оцінки, та обґрунтування висновку економічної судової експертизи у сфері інтелектуальної власності. База оцінки ринкової вартості ОІВ – це комплекс методичних підходів, методів та оціночних процедур, що відповідають певному виду вартості майна та враховують мету оцінки та умови використання результатів оцінки [2].

Згідно із Законом України «Про оцінку», суб'єкти оціночної діяльності зобов'язані використовувати національні стандарти оцінки при визначенні ринкової вартості майна та майнових прав не залежно від видів та форм власності, у будь-яких випадках проведення оцінки.

Національний стандарт № 1 використовується при визначенні ринкової вартості майна та майнових прав

суб'єктами оціночної діяльності, а також особами, які за законодавством проводять рецензування звітів про оцінку майна. Національний стандарт № 1 встановлює методичні правила проведення незалежної оцінки будь-якого майна з будь-якою метою проведення оцінки. Національні стандарти використовуються для оцінки не тільки державного, але і приватного майна.

Національний стандарт № 4 використовується при визначенні ринкової вартості майнових прав інтелектуальної власності суб'єктами оціночної діяльності, а також особами, які за законодавством рецензують звіти про майнову оцінку. Стандарт застосовується при оцінці розміру збитків, завданих у результаті порушення прав на ОІВ. Загальна частина Стандарту визначає основні терміни, які вживаються у Стандарті та в інших нормативно-правових актах з питань оцінки майна та інтелектуальної власності, а саме: авторська винагорода, база роялті, комбінований платіж, контрафактна продукція, ліцензійна продукція, ліцензійний платіж, паушальний платіж, роялті, ставка роялті, строк корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності, фактичний строк корисного використання об'єкта права інтелектуальної власності тощо. Стандарт містить також специфіку використання методичних підходів та рекомендації з вибору оціночного методу; етапи оцінювання майнових прав інтелектуальної власності та розміру збитків, завданих правовласникам ОІВ.

Проведемо теоретичне дослідження судової експертизи економічних досліджень у сфері інтелектуальної власності.

Визначення ринкової вартості ОІВ у судово-експертній діяльності потребує наукових, технічних або інших спеціальних знань. Судовий експерт використовує наукові підходи до проведення економічних досліджень та працює з матеріалами справи, на основі яких отримує нові фактичні дані та обґрунтовує висновки. Розвиток судової експертизи та спектру спеціальних знань супроводжується появою нових об'єктів та методів досліджень, розширенням переліку вирішуваних завдань. Зокрема, експертна спеціальність 13.9 «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності» була затверджена наказом Міністерства юстиції України №4/5 від 17 січня 2002 р. та спрямована на вирішення завдань із визначення ринкової вартості ОІВ як унікальних об'єктів дослідження. Визначено компетенції судового експерта з оцінювання інтелектуальної власності, які ґрунтуються на бухгалтерських, податкових, юридичних положеннях (нормах). Межі компетенції судового експерта визначають з урахуванням об'єкта, предмета судової експертизи та її завдань. Отже, важливим етапом оцінювання ринкової вартості ОІВ є визначення предмета експертизи.

На думку О.Р. Шляхова, предмет експертного дослідження – це фактичні дані (факти, обставини справи), які встановлює експерт на основі спеціальних знань та які підтверджують тісний зв'язок предмета та об'єкта і методик судової експертизи [20]. Предмет експертизи визначається об'єктом експертного дослідження й питаннями слідчого (суду). Об'єкт судової експертизи – джерело (носій) інформації, на основі дослідження

якого експерт встановлює факти та обставини, що є предметом дослідження. О.Р. Шляхов визначив об'єкти судової експертизи як «матеріалізовані відповідно до процесуальних норм джерела інформації», зокрема, речові докази, місце події, зразки для порівняльного дослідження. Для кожного роду й виду судової експертизи об'єкт є специфічним [20].

ОІВ є безпосередньо об'єктами експертного дослідження оцінки ринкової вартості прав на ОІВ, під якими розуміють результати творчої діяльності людини, виражені в матеріальній формі (зафіксовані на будь-якому матеріальному носії). Об'єктом судової експертизи також може бути ознака (комплекс ознак) ОІВ, притаманні даному об'єкту незалежно від властивостей його носія. Залежно від завдань експертизи її об'єктом також можуть бути носії ОІВ. До ОІВ, крім результатів творчої діяльності людини, належать нематеріальні об'єкти, що використовуються в господарській діяльності (наприклад, найменування місця походження товару), однак їх дослідження проводиться в матеріалізований (матеріально фіксований) формі.

Відповідно до завдання судової експертизи, її об'єктом слід вважати матеріальні (матеріалізовані) предмети (утворення). Експерт проводить дослідження їх ознак і властивостей обраними методами та засобами для досягнення поставлених перед експертизою завдань із використанням спеціальних знань. Судові експертизи, незалежно від їх виду, поводяться згідно з вимогами єдиних процесуальних норм та мають єдину юридичну базу. При цьому кожен вид судової експер-

тизи має власні, відмінні від інших, предмет, об'єкт і методи дослідження.

Предметом судової експертизи сфери інтелектуальної власності є експертне завдання, поставлене перед експертом, що потребує розв'язання протягом дослідження на основі необхідних спеціальних знань та відповідних доступних засобів і методів та представлення відповідних результатів.

Проведення економічних досліджень у сфері інтелектуальної власності передбачає ідентифікацію матеріального носія об'єкта та документів, що засвідчують майнові права інтелектуальної власності і факт видачі дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Такими документами є: ліцензійний договір, договір комерційної концесії, договір про трансфер технологій патент, авторське свідоцтво СРСР на винахід, свідоцтво, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, виписка з відповідних державних реєстрів, та інші документи з ідентифікації майнових прав інтелектуальної власності [3]. Наявність документального підтвердження прав інтелектуальної власності дозволяє експерту визначити ринкову вартість ОІВ.

ОІВ як об'єкти судової експертизи повинні бути систематизовані та класифіковані, що підвищить наукову обґрунтованість застосовуваних методів і прийомів економічного дослідження. Будь-який творчий, інтелектуальний продукт може стати ОІВ за умови:

- здатності присвоєння і відчуження прав на нього;

- представлення на матеріальному носії, щоб відчуження і присвоєння прав на ОІВ конкретизували суворо позначені структуру, форми і властивості об'єкта;

- права на користування продуктом мають бути юридично зафіксовані.

ОІВ є невіддільним від прав на нього, а отже, згідно з Цивільним кодексом України, інтелектуальною власністю вважається право «особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності». Право на результат творчої діяльності підтверджується відповідними юридичними документами, оформленими за вибором правовласника згідно з діючим законодавством про охорону інтелектуальної власності. При цьому враховується економічна доцільність такого оформлення. Відносини у сфері управління інтелектуальною власністю мають свою специфіку відповідно до розглядуваних ОІВ. Зокрема, відносини у сфері виключних прав на твори у сфері науки і техніки, літератури і мистецтва, регулюються нормами авторського права. Відповідно до цих правових норм, ОІВ охороняються автоматично з моменту створення автором твору, але охороняється як об'єкт авторського права лише викладення форми твору. Авторське право охороняє форму конкретного втілення авторської ідеї, залишаючи саму ідею у розпорядженні суспільства [9].

Відносини у сфері виключних прав на результати інтелектуальної діяльності, які визначаються не оригінальністю форми, а оригінальністю змісту, регулюються нормами патентного права. Правова охорона об'єктів па-

тентного права потребує їх реєстрації та проведення експертизи, видачі документа, що засвідчує наявність права. Патентне право охороняє саме зміст ідеї, а не форму її втілення. Об'єкти патентного права іменують так само, як об'єкти промислової власності.

Відносини у сфері «службової або комерційної таємниці» («ноу-хау») регулюються особливими нормами права. Законодавство забороняє протиправне розкриття комерційно важливих секретів організації, якщо власник вживає заходів щодо їх збереження. Не можна заборонити використання засекреченої інформації тим, хто отримав цю інформацію законним шляхом. Однак, заборонено використання без згоди правовласника інформації, що охороняється як запатентований винахід або об'єкт авторського права.

Джерелом права на конкретний результат творчої діяльності є відповідна норма закону, що визначає першого правовласника, або положення договору між учасниками створення цього результату. Кожен подальший правовласник зобов'язаний представити документальне підтвердження отримання прав на ОІВ [8].

Виділено чотири основні групи ОІВ: об'єкти авторського права, об'єкти суміжного права, об'єкти промислової власності (право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг), та нетрадиційні ОІВ. До об'єктів авторського права належать: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляція даних (бази даних) та інші об'єкти. Об'єкти суміжного права включають: літературні, драматичні, музично-драматичні, хореографічні, фольклорні та

інші твори; фонограми; відеограми; передачі (програми) організацій мовлення. Об'єкти промислової власності охоплюють об'єкти патентного права (винаходи, корисні моделі, промислові зразки) та об'єкти права на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг (комерційне, (фірмове) найменування, торгівельну марку (знак для товарів і послуг), зазначення походження товарів). Нетрадиційні ОІВ включають: сорти рослин, породи тварин, комерційну таємницю (ноу-хау), компонування напівпровідникових виробів, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, сайт, доменне ім'я.

Розроблена систематизація ОІВ має на меті узагальнити та забезпечити потенційного користувача необхідною початковою інформацією у розрізі кожного виду ОІВ, а також врахувати чинники, що впливають на ринкову вартість ОІВ та впливають з його специфіки.

Проведення економічних досліджень у сфері визначення ринкової вартості ОІВ для цілей судової експертизи ґрунтується на формуванні системи комплексного організаційно-економічного обґрунтування процесу створення і реалізації прав на ОІВ протягом його життєвого циклу. У науковій літературі обґрунтовано особливості та проблеми, які потребують формування системи знань для вирішення завдань економічного дослідження.

Проблема управління ОІВ пов'язана з наступними їх особливостями:

- широкий спектр оцінюваних ОІВ, що вимагає від судових експертів у сфері інтелектуальної власності володіння специфічними знаннями;

- унікальність оцінюваних ОІВ;
- високий рівень невизначеності досягнення кінцевого результату на кожному етапі створення і використання ОІВ;

- специфіка об'єкта управління – людського капіталу, що пов'язаний із створенням унікальних особливих ОІВ, та потребує неординарних підходів і методів управління;

- нерозвиненість ринку ОІВ в умовах перехідного періоду в економіці України;

- недосконалість національної законодавчої бази у сфері реєстрації і захисту виключних прав на ОІВ.

Отже, специфіка ОІВ потребує особливих підходів до управління, багатоаспектного характеру діяльності менеджера, що включає в себе дослідницький, організаційний, економічний, маркетинговий, психологічний аспекти.

Для проведення оцінки майнових прав інтелектуальної власності застосовуються дохідний, порівняльний та витратний методичні підходи та метод залишку. Витратний підхід включає метод прямого відтворення та метод вартості заміщення. Порівняльний підхід реалізовано шляхом методу аналогів продажів. Дохідний підхід включає методи прямої і непрямой капіталізації. Способи розрахунку грошового потоку або доходу під час прямої або непрямой капіталізації здійснюються методами: переваги у прибутках, розподілу прибутку, додаткового прибутку, роялті.

Визначення ринкової вартості майнових прав інтелектуальної власності потребує декількох методичних підходів та методів, обґрунтованих відповідно до мети оцінки, виду оці-

нюваної вартості за наявності достовірних інформаційних джерел для проведення оцінки. Першим етапом при оцінці ОІВ є визначення мети оцінки і, залежно від неї, – виду вартості, яку треба розрахувати. Наступним кроком є вибір методології оцінки, тобто загального підходу та конкретних методів оцінки.

Неможливість або недоцільність застосування певного методичного підходу, пов'язана з відсутністю чи недостовірністю необхідних для цього вихідних даних про об'єкт оцінки та іншої інформації, окремо обґрунтовується у звіті про оцінку майнових прав. Експерт має право самостійно визначати доцільність застосування в рамках кожного з методичних підходів того чи іншого методу оцінки. При цьому враховуються база оцінки, обсяг і достовірність інформації, необхідної для застосування того чи іншого методичного підходу та методу.

Висновки. Визначення ринкової вартості ОІВ ґрунтується на системі міжнародних та українських норм та стандартів оцінки майнових прав інтелектуальної власності, методичних рекомендацій, а також економічній доцільності. Оцінка ринкової вартості є інструментом і, одночасно, діяльністю експерта, що мають чітко визначену мету і завдання, та сферу використання результатів. Основним видом вартості, який розглядається при оцінці ОІВ, є ринкова вартість, під якою розуміють розраховану суму на дату оцінки, за яку інтелектуальна власність обмінюється між покупцем і продавцем за комерційною угодою, під час якої кожна із сторін діяла компетентно, виважено і без примусу. Суб'єкти оціночної діяльності зоб'

в'язані використовувати національні стандарти оцінки при визначенні ринкової вартості майна та майнових прав не залежно від видів та форм власності, у будь-яких випадках проведення оцінки.

Визначення ринкової вартості ОІВ у судово-експертній діяльності потребує наукових, технічних або інших спеціальних знань. Судовий експерт використовує наукові підходи до проведення економічних досліджень та працює з матеріалами справи, на основі яких отримує нові фактичні дані та обґрунтовує висновки. ОІВ є безпосередньо об'єктами експертного дослідження оцінки ринкової вартості прав на ОІВ, під якими розуміють результати творчої діяльності людини, виражені в матеріальній формі (зафіксовані на будь-якому матеріальному носії). Проведення економічних досліджень у сфері визначення ринкової вартості ОІВ для цілей судової експертизи ґрунтується на формуванні системи комплексного організаційно-економічного обґрунтування процесу створення і реалізації прав на ОІВ протягом його життєвого циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» (Редакція від 14.10.2020)
2. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440 // Офіційний вісник України. 2003. №37 (26.09.2003). Стор. 64, Ст. 1995.
3. Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 р. № 1185

// Офіційний вісник України. 2007. № 75 (15.10.2007). Ст. 2792.

4. Наказ Фонду державного майна України від 25 червня 2008 р. № 740 «Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності» // Офіційний вісник України. 2008. № 60 (22.08.2008). Ст. 2042.

5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р., № 2658-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 47 (23.11.2001). Ст. 251, зі змінами та доповненнями внесеними Законами України.

6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 02 січня 2013 р. № 1/22533) // Офіційний вісник України. 2013. №3 (22.01.2013). Ст. 91.

7. Абсолютна та відносна цінність інтелектуальної власності. Сайт об'єднання «Незалежна судова експертиза та оцінка». 2019. <https://sudexpert.vn.ua/a401200-absolyutna-vidnosna-tsinnist.html>

8. Судова експертиза: проблеми сьогодення та перспективи розвитку: колективна монографія / Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз. Дрогобич, «ПОСВІТ», 2020. 406 с.

9. Штефан, А.С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. К. : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с.

10. Базилевич, В.Д. Інтелектуальна власність : підручник. К. : Знання, 2006. 431 с.

11. Шипова, Е.В. Оценка интеллектуальной собственности : учеб. пособие. Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2003. 122 с.

12. Цыбулев, П.Н. Оценка интеллектуальной собственности : учеб. пособие. К. : Инст-т интел. собст.и права, 2005. 192 с.

13. Бутнік–Сіверський, О.Б. Теоретичні передумови визначення розміру збитків від порушення майнових прав інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність в Україні. 2013. № 6. С. 32–42.

14. Гусаковська, Т.О. Підходи до визначення розміру збитків від неправомірного використання об'єктів інтелектуальної власності. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. 2014. № 3. С. 86–91.

15. Максимов, С.Й., Поліщук І.Ю. Підходи та методи визначення розміру збитків внаслідок порушення авторських прав на комп'ютерні програми. Криміналістика и судебная экспертиза. 2013. Вип. 58(1). С. 391–399.

16. Смит, Г.В. Оценка товарных знаков / пер. с англ. бюро переводов Ройд. М. : ИД «Квинто-Консалтинг», 2008. 384 с.

17. Манделл, Д.М. Правовые основы возмещения экономического ущерба от нарушения товарного знака. Business Valuations Guide, 2008. № С. 174-177.

18. Швайс, Р.П., Использование и неправильное использование показателей стоимости интеллектуальной собственности в коммерческом судебном процессе. Business Valuations Guide, 2008. № 2. С.127-130.

19. Рейли, Р., Швайс, Р. Оценка нематериальных активов / пер. с англ. Бюро переводов Ройд. М. : ИД «Квинто-Консалтинг», 2005. 761 с.

20. Шляхов, А.Р. О предмете судебной экспертизы. Некоторые вопросы теории судебной экспертизы: тезисы научных сообщений на 7-м теоретическом семинаре – криминалистических чтениях, Москва, 26 июня 1975 г. Москва, 1975. С. 3.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo i sumizhni prava» : vid 23.12.1993, № 3792-XII [Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” from 23.12.1993, № 3792-XII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text [in Ukrainian].

2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Natsionalnyi standart № 1 “Zahalni zasady otsinky maina i mainovykh prav” : vid 10.09.2003, № 1440 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “National standard № 1 “General principles of property valuation and property rights” from 10.09.2003, № 1440]. (2003). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 37. Art. 1995 [in Ukrainian].

3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Natsionalnyi standart № 4 “Otsinka mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti” : vid 03.10.2007, № 1185 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “National standard № 4 “Assessment of intellectual property rights” from 03.10.2007, № 1185]. (2007). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 75. Art. 2792 [in Ukrainian].

4. Nakaz Fondu derzhavnoho maina Ukrainy «Pro zatverdzhennia Metodyky otsinky mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti» : vid 25 chervnia 2008 r. № 740 [Order of the State Property Fund of Ukraine «On approval of the Methodology for assessing intellectual property rights» from June 25 2008, № 740]. (2008). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 60. Art. 2042 [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy “Pro otsinku maina, mainovykh prav ta profesiinu otsinochnu diialnist v Ukraini” : vid 12.07.2001, № 2658-Sh [Law of Ukraine “On the valuation of property, property rights and professional valuation activities in Ukraine” from 12.07.2001, № 2658-Sh]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 47. Art. 251 [in Ukrainian].

6. Nakaz Ministerstva yustytсии Ukrainy “Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen zatverdzhena” : vid 8 zhovtnia 1998,

№ 53/5 [Order of the Ministry of Justice of Ukraine “Instruction on appointment and conduct of forensic examinations and expert research and Scientific and methodological recommendations on preparation and appointment of forensic examinations and expert research” from October 8 1998, № 53/5]. (2013). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 3. Art. 91 [in Ukrainian].

7. Absolutna ta vidnosna tsinnist intelektualnoi vlasnosti [Absolute and relative value of intellectual property]. (2019). *sudexpert.vn.ua*. Retrieved from <https://sudexpert.vn.ua/a401200-absolyutna-vidnosna-tsinnist.html> [in Ukrainian].

8. *Sudova ekspertyza: problemy sohodennia ta perspektyvy rozvytku [Forensic examination: problems of the present and prospects of development]*. (2020). Drohobych: «POSVIT» [in Ukrainian].

9. Shtefan, A.S. (2017). *Avtorske pravo i sumizhni prava: osoblyvosti pravovoi okhorony, zdiisnennia ta zakhystu [Copyright and related rights: features of legal protection, implementation and protection]*. Kyiv: NDI intelektualnoi vlasnosti NAPrNU, TOV «NVP Interservis» [in Ukrainian].

10. Bazylevych, V.D. (2006). *Intelektualna vlasnist [Intellectual property]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

11. Shipova, E.V. (2003). *Otsenka intelektualnoi sobstvennosti [Assessment of intellectual property]*. Irkutsk: Izd-vo BGUEP [in Russian].

12. Tsybulev, P.N. (2005). *Otsenka intelektualnoi sobstvennosti [Assessment of intellectual property]*. Kyiv: Inst-t intel. sobst.i prava [in Russian].

13. Butnik–Siverskyi, O.B. (2013). Teoretychni peredumovy vyznachennia rozmiru zbytkiv vid porushennia mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti [Theoretical preconditions for determining the amount of damages from infringement of intellectual property rights]. *Intelektualna vlasnist v Ukraini – Intellectual property in Ukraine*, 6, 32–42 [in Ukrainian].

14. Husakovska, T.O. (2014). Pidkhody do vyznachennia rozmiru zbytkiv vid nepravomirnoho vykorystannia ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti [Approaches to determining the amount of damages from the misuse of intellectual property]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic Sciences*, 3, 86–91 [in Ukrainian].
15. Maksymov, C.Y., Polishchuk I.Yu. (2013). Pidkhody ta metody vyznachennia rozmiru zbytkiv vnaslidok porushennia avtorskykh prav na kompiuterni prohramy [Approaches and methods for determining the amount of damages due to copyright infringement on computer programs]. *Kriminalistika i sudebnaia ekspertiza – Criminalistics and Forensics*, 58(1), 391–399 [in Ukrainian].
16. Smith, G.V. (2008). *Otsenka tovarnykh znakov [Trademark Valuation]*. Moscow: ID «Kvinto-Konsalting» [in Russian].
17. Mandell, D.M. (2008). Pravovye osnovy vozmeshcheniia ekonomicheskogo ushcherba ot narusheniia tovarnogo znaka [Legal basis for compensation for economic damage from trademark infringement]. *Business Valuations Guide – Business Valuations Guide*, 2, 174-177 [in Russian].
18. Shvais, R.P. (2008). Ispolzovanie i nepravilnoe ispolzovanie pokazatelei stoimosti intellektualnoi sobstvennosti v kommercheskom sudebnom protsesse [Use and Misuse of Intellectual Property Value Indicators in Commercial Litigation]. *Business Valuations Guide – Business Valuations Guide*, 2, 127-130 [in Russian].
19. Reili, R., Shvais, R. (2005). *Otsenka nematerialnykh aktivov [Assessment of intangible assets]*. Moscow: ID «Kvinto-Konsalting» [in Russian].
20. Shliakhov, A.R. (1975). O predmete sudebnoi ekspertizy [On the subject of forensic examination]. *Nekotorye voprosy teorii sudebnoi ekspertizy – Some questions of the theory of forensic examination* : Proceedings of scientific reports at the 7th theoretical seminar – forensic readings. (pp. 3-8). Moscow [in Russian].